

POVSTÁNÍ A VZPOURY

Od druhé poloviny sedmnáctého století se nespokojenost s koloniální vládou s centrem v Portugalsku projevovala prostřednictvím povstání a různých ozbrojených hnutí.

Tím nejznámějším bylo spiknutí z Minas (Conjuração Mineira), ale nebylo zdaleka jediným.

První významnější povstání propuklo 8. prosince 1660 v Riu de Janeiro

- skupina plantážníků a dalších osadníků z kapitánie Ria de Janeiro se postavila proti daním ustavených guvernérem jižní části Brazílie, Sá e Benevidesem; Rio de Janeiro v té době navíc čelilo zahraničním útokům (francouzských a holandských, kromě neustávající hrozby ze strany pirátů a korzárů), což jej hospodářsky vyčerpávalo.

Vzbouřenci naplánovali tajný útok na město Rio de Janeiro. Využili nepřítomnosti guvernéra, který odjel do São Paula ověřit informace o nalezištích zlata, na lodích obepluli Cukrovou homoli (Pão de Açúcar) a nad ránem vnikly do Ria s pokřikem „Ať žije lid“, „Smrt guvernérovi“. V pět hodin ráno obsadili radnici a svrhli její členy. Během pěti následujících měsíců měli pod kontrolou správu oblasti – vyhlásili nové volby a volební právo rozšířili i na obyvatele vzdálenějších venkovských oblastí (do té doby měli právo volit pouze bohaté městské vrstvy). Zrušili daně uvalené guvernérem, uvěznilo jeho spojence a z kapitánie vyhnali jeho nejsveřepější stoupence.

Toto povstání vstoupilo do dějin jako Pálenkové povstání (A Revolta da Cachaça) a dlužno dodat, že povstání nebylo zaměřeno proti portugalskému králi, ale proti guvernérovi. Povstalci přísahali věrnost Portugalské koruně a stěžovali si na správu oblasti jejími úředníky.

Poslední kapkou byl královský dekret, který zakazoval výrobu pálenky z cukrové třtiny (cachaça) a omezoval její vývoz, aby se upřednostnila konzumace vína přicházejícího z Portugalska. Předchozí guvernéři jej nebrali v potaz a zachovali místní výrobu pálenky i obchod s ní v rukou samotných osadníků. Pálenka byla v té době vedle maniokové mouky silnou měnou při obchodování s otroky, a navíc byla díky své kalorické hodnotě doplňkem stravy jak otroků, tak lidí z chudších vrstev.

V době správy guvernérem Sá e Benevidesem se kapitánie Rio de Janeiro nacházela v kalamitní situaci díky vysoké úmrtnosti otroků na neštovice. Navzdory tomu se guvernér rozhodl dostat správu oblasti pod kontrolu a to na úkor osadníků – požadoval dodržování královského dekretu a uvalil vysoké daně, i proti vůli ostatních členů zastupitelstva.

Sá e Benvides nebyl ale jen královským úředníkem, byl rovněž významným vojenským velitelem – účastnil se např. námořní bitvy proti Holandsku a znovudobývání Angoly. Využil své vojenské zkušenosti i v tomto povstání. Vyčkal několik měsíců v São Paulu, než byly poslány posily po moři ze Salvadoru a když loď vplouvaly do zátoky Ria de Janeiro, vnikl do

města s armádou indiánských lučištníků z kmene Tupí, s nímž překročil hory, které od sebe obě oblasti dělí. Společně odzbrojili hlídky z pevnosti São Sebastião, obsadili radnici, vnikli do domů, pozatýkali obyvatelstvo a zabrali zbraně. Vůdce povstání, Jerônimo Barbalho Bezerra, byl popraven.

Revolta z Ria de Janeiro byla první, ale nikoliv poslední v řadě. Často se na výbuchu nespokojenosti proti koloniální vládě podíleli i chudé vrstvy obyvatelstva a osvobození či uprchlí otroci. Povstalci byli ale vždy potlačeni a krutě potrestáni – součástí trestního zákoníku byl článek o „ubližení majestátu“ (kdo se postavil proti královskému úředníkovi) – hrozil za to trest smrti, zabavení majetku, popřípadě doživotní práce na galejích a bičování.

Povstání se obecně zaměřovala na zneužívání moci královskými úředníky a nekontrolované uvalování daní. Díky vzdálenosti mezi Brazílií a Portugalskem stížnosti směřované králi neměly žádný smysl už proto, že jeho vůle byla vždy plněna právě jeho úředníky. Z tohoto důvodu se osadníci pokoušeli změnit neúnosnou situaci sami i s nasazením vlastních životů.

Podobné povstání proti zneužívání moci guvernéra, jeho korupci a vysokým daním proběhlo v Recife (stát Pernambuco) v roce 1666.

- guvernér byl povstalci uvězněn a vrácen do Lisabonu.

V roce 1671 v Sergipe,

1684 v Maranhão – vzbouřencům se podařilo vyhnat jezuitský řád z města. Teprve po roce je vojska vyslaná z Portugalska dokázala potlačit a vůdci povstání skončili na šibenici.

1711 – povstání v Salvadoru (Bahie) – proti vysokým cenám soli (nezbytná pro konzervaci masa a ryb) a vysokým daním na dovoz zboží a otroků.

MINAS GERAIS

Oblast Minas Gerais byla jednou z nejvýbušnějších.

V roce 1720, guvernér Pedro Miguel de Almeida e Portugal, hrabě z Assumar, napsal portugalskému králi, že tato kapitánie dá koruně ještě mnoho práce.

Ve svém dopise napsal:

„O oblasti Minas a jeho obyvatelích stačí říci /.../, že je obydlena lidmi, se kterými se nedá rozumně jednat. /.../ Zdá se, že země plodí rvačky; voda vypařuje revoltu; zlato podněcuje hádky; vzduch destiluje svobodu; mraky zvrací drzost; hvězdy nabádají k neposlušnosti; klima

je hrobem míru e kolébkou vzpoury; příroda kráčí neklidná sama se sebou a vzpurná je uvnitř jako v pekle.“

Hrabě z Assumar byl guvernérem kapitánie Minas 4 roky (1717-1721) a za tu dobu byl nucen potlačit tři revolty.

Ta poslední z roku 1720 byla motivována opět vysokými daněmi (pětina zlata byla odebírána v tavírnách, Casas da Fundição) – do konfliktu se dostal guvernér s místní elitou – po nocích muži zahalení v kápích vnikali do ulic města Vila Rica, vyháněli obyvatele a jejich domy rabovali. Poté, co byl zničen dům vysokého královského úředníka a on sám se stihl zachránit v poslední chvíli útekem, guvernér se rozhodl pro odplatu: uzavřel přístupové cesty do Vila Rica, zatkl velitele povstání a poslal je do Ria, dal povolení obyvatelům, aby pozabíjeli muže v kápích a portugalskému vojsku dal rozkaz vypálit farmu a veškeré pozemky Pascoala de Silva Guimarães, který stál v čele celého povstání. Před zraky města pak nechal mučit a rozčtvrtit jednoho z šířitelů myšlenek povstání.

Na všech těchto povstáních najdeme jeden společný prvek – žádná z revolt se nezvedla proti královské moci – rebelové naopak vždy vyjadřovali svou loajalitu vůči králi; stížnosti se vždy obraceli ke královským úředníkům, kteří vykonávali špatně královskou vůli.

Všechny, až na jednu výjimku – tou byla vzpoura v Pernambucu, z roku 1710, která zavedla nový prvek, a sice zpochybnění autority portugalské koruny

- u zrodu revolty stál konflikt mezi bohatnoucím městem Recife a vysokých společenských vrstev z Olindy, tehdy upadajícím, ale stále ještě hlavním městem kapitánie – vše vyvrcholilo v požadavek nezávislosti celého Pernambucu; nejradikálnější část vzbouřenců požadovala republikánské zřízení. Povstání bylo poraženo teprve po roce: Představitelé Recife, proti kterým se původně povstání zvedlo, za pomoci vojáků z Lisabonu převzali kontrolu nad městem i celou kapitáni a Recife se stalo hlavním městem Pernambuca.

Navzdory neúspěchu se toto povstání stalo inspirací pro mnohá další. Od té doby se takovým povstáním říkalo „nevěra“ (inconfidência) vůči panovníkovi a jako taková se stala novým odsouzenímhodným činem v tehdejším trestním zákoníku.

SPIKNUTÍ V MINAS, VZPOURA PROTI KOLONIÁLNÍ VLÁDĚ

Spiknutí v Minas má své počátky v průběhu 80.let 18. století.

Skupina intelektuálů, která se podílela na spiknutí v Minas (Conjuração Mineira) byla velmi rozrůzněná – jejími členy byli vzdělaní duchovní, tři velcí básníci své doby: Tomás Antônio Gonzaga, Cláudio Manuel da Costa, Alvarenga Peixoto a různí vzdělanci: lékař, a přírodovědec José Vieira Couto, vojenský inženýr José Joaquim da Rocha, filozof, přírodovědec a mineralog José Álvares Maciel, mladý lékař, který vystudoval v Montpellier, Domingos Vidal de Barbosa Lage. Byli mezi nimi také vojenští důstojníci a členové hospodářské elity jako např. obchodníci a farmáři.

Členové spiknutí mezi sebou měli rodinné, přátelské či obchodní vztahy – jejich zájmy byly čistě lokální a v rozporu s požadavky koloniální vlády.

Typickým příkladem je kněz José da Silva e Oliveira Rolim, který se ve spiknutí angažoval tělem i duší – jeho aktivity byly vesměs spojeny s finančními podvody, a to především vůči portugalské koruně: padělal peníze, podplácel autority, včetně těch církevních, půjčoval peníze na úrok, odklonil převážení diamantů z cesty, která měla končit v Lisabonu na překupnickou cestu, která vedla do Amsterdamu.

Co ovšem spojovalo všechny členy spiknutí byla víra v to, že Minas jsou soběstačnou kapitáni.

Navzdory všem předpokladům, se nikdo neodvážil rozpoutat povstání.

U zrodu tohoto revolučního spiknutí stály tři faktory: politicko-administrativní, ekonomický a kulturní – společně dokázaly oslovit všechny společenské vrstvy oblasti

- nesouhlas s koloniální politikou, která se nezajímala o pokles těžby zlata a neotevírala se alternativním hospodářským možnostem Minas – zavedení dalších daní ze zlata a z veškeré hospodářské činnosti, které se dramaticky dotklo celé populace
- znemožnění lokální elitě přístupu do funkcí vysokých královských úředníků
- odpor proti zkorumpovanému guvernérovi.

V roce 1788 se projekt autonomie Minas začal projednávat na místních schůzích

- projekt se nazýval „República Florence“, „Vzkvétající republika“, díky obrovskému nerostnému bohatství, které se v kapitáni vyskytovalo.

Jedním z největších propagátorů této myšlenky byl Tiradentes a jeho zásluhou se idea samostatné republiky Minas dostala i mezi lidové vrstvy ve vnitrozemí

- využil své velké mobility – byl převaděčem obchodních výprav a dobytka a později velitelem ostrahy na tzv. Nové cestě do vnitrozemí – byl také léčitelem se znalostí účinků místních bylin a zubařem (odtud přezdívka Tiradentes = quem tira os dentes).

Myšlenka nezávislosti Minas zaplavila celou kapitánii s centry ve třech regionálních oblastech: Vila Rica, Rio das Mortes a Serro do Frio.

Samotná vzpoura proběhla v únoru 1789, po vyhlášení nové daně ze zlata, tzv. „derrama“ – bylo plánováno, že se ke vzpouře přidá celá kapitánie. Součástí plánů bylo vyhlášení nezávislosti Minas a definování politických a administrativních prostředků k implementaci republikánského zřízení. Vzbouřenci se inspirovali úspěšným bojem za nezávislost USA (1775 - 1783), které v té době dosahovaly mezinárodního uznání jako samostatná země.

Spiklenci spoléhali na to, že pro Portugalsko by bylo obtížné s nimi bojovat – poslat vojenskou výpravu za oceán a mít před sebou dlouhou cestu do vnitrozemí – předpokládali, že s nimi bude portugalský dvůr vyjednávat. Spoléhali rovněž na podporu ze strany ostatních kapitánií a pomoc a podporu ze strany USA a Francie.

Nakonec ale zůstali izolováni. Žádná další kapitánie se k nim nepřipojila. USA v té době usilovaly o uzavření obchodní smlouvy s Portugalskem, proto bylo v jejich zájmu udržet si dobré vztahy s králem a Francie v té době neměla možnost se projevovat na mezinárodním poli.

18. května 1789, ve večerních hodinách, bylo možné ve Vile Rice spatřit postavu zahalenou v kápi, která obcházela domy vzbouřenců se zprávou, že jejich spiknutí bylo odhaleno.

- nový guvernér kapitánie, vévoda z Barbaceny, dostal několik udavačských dopisů, které jej o spiknutí informovaly. Jedním z autorů byl například i aktivní člen spolku, bohatý muž jménem Silvério dos Reis, který měl vysoké dluhy vůči portugalské koruně. Výměnou za jejich odpuštění dopodrobna vylíčil úmysly spiknutí, uvedl jména hlavních členů, politický projekt i vojenskou strategii.

Barbacena vyčkal ještě dva měsíce, poté zrušil poslední daň ze zlata a nechal pozatýkat členy spiknutí. Vyšetřování a výslechy trvaly dlouhé tři roky – po nich byli spiklenci odsouzeni k různým trestům: vyhnanství v Africe, doživotnímu vězení v Portugalsku (v případě církevních hodnostářů), zabavení veškerého majetku, smrt. Jeden z básníků, Cláudio Manuel da Costa, byl objeven mrtvý v cele a dodnes není jisté, zda se jednalo o vraždu či sebevraždu.

Tiradentes byl zatčen v květnu 1789 v Riu d Janeiru, kde se snažil získat nové adepty pro svou revoluční myšlenku. Nebyl sice velitelem povstání, byl ale nejaktivnějším šířitelem jeho idejí

- koloniální vláda se jej proto rozhodla potrestat exemplárním a veřejným způsobem: 21. dubna 1792 byl na náměstí ve Vile Rice oběšen, jeho tělo rozčtvrceno a části rozvěšeny na hlavních místech Nové cesty do vnitrozemí.

V současné době je 21. duben v Brazílii státním svátkem a Tiradentes oslavován jako národní hrdina; město, ve kterém se narodil, nese jeho jméno, Tiradentes.

SALVADOR 1798

Myšlenka spiknutí v Minas zůstávala živá a její politický odkaz se dále rozvíjel.

V průběhu roku 1798 se v hlavním městě kolonie, Salvadoru, začaly objevovat pamflety, s republikánskými a demokratickými hesly – poprvé se na brazilské politické scéně objevila myšlenka politické rovnosti. Pamflety byly ve své většině sepsány osvobozenými otroky, kteří se začali zařazovat do společnosti, většinou jako řemeslníci nebo vojáci.

Pamflety byly směřovány „lidu Bahie“ a nesly tón Francouzské revoluce, přesněji jejího nejradikálnějšího Jakobínského křídla – volnost, rovnost, bratrství.

- Spiklenci se tentokrát neskrývali, ale dávali svou příslušnost k revoltě najevo – nosili určitý typ oblečení, náušnici v uchu, oholení byli do půli brady, na hodinkách mívali řetízky z mušlí, který odkazoval k africkým kořenům.

Byli přesvědčení, že vůle být svobodný se dá vyjádřit pouze veřejně.

Toto hnutí, které bylo složené převážně z osvobozených otroků a příslušníků nejchudších vrstev, zejména míšenců, přišlo s novou myšlenkou – i chudí a nevzdělaní si zaslouží být rovnoprávními občany a podílet se na veřejném životě.

Spiknutí nakonec ale nemělo čas propuknout v ozbrojené podobě – většina jeho hlavních představitelů byla zatčena během schůze. Pět z nich bylo odsouzeno k trestu smrti – jednomu z nich se podařilo utéct, ostatní byli oběšeni. Jejich těla byla rozčtvrcena a vystavena na veřejných místech.

Přestože žádné ze zmíněných hnutí nebylo vítězné a jeho hlavní členové byli vždy krutě potrestáni, otevřely tyto vzpoury cestu k novému vidění života v kolonii. Uvolnily prostor pro debatu o právech a politickém vyjednávání a tím nechaly devatenáctému století intelektuální a politické nástroje, které mohly být využity ve prospěch obyvatel Brazílie.